

Fraværet av gjensidig kjærlighet

Fra Nationalteatrets oppsetning av Peer Gynt. (Foto: Gisle Bjørneby)

Peer Gynt er en svært sammensatt karakter. Hvordan kan man forstå ham psykologisk? Ellen Hartmann ser i dette essayet på hans relasjon til mor, far og hans vanskelige kjærlighet – Solveig.

TEKST

Ellen Hartmann

PUBLISERT 6. januar 2015

Peer Gynt kom ut i 1867 som et lesedrama, uegnet for teateret. Men i 1874 kortet Ibsen stykket drastisk ned til en teaterversjon som har gjort *Peer Gynt* med Edvard Griegs musikk til et av Ibsens mest spilte stykker både nasjonalt og internasjonalt. Bare i 2014 fikk vi tre nye norske oppsetninger – en klassisk i den vakre naturen ved Gålåvatnet, en moderne og eksperimentell på Nationalteatret og en operaversjon på den Norske Opera og Ballett.

«Ibsen karakteriserer kompleksiteten i Peers personlighet gjennom hans forhold til kvinner og gløtt inn til hans barndom»

Peer Gynt er et samtidsdrama på rim. Noen vil undres over at dette stykket som er så gjennomsyret av sagn og eventyr, kan være et samtidsdrama. Men Ibsen skrev til sin forlegger Frederik Hegel: *Det bliver et stort dramatisk Digt, hvis Hovedfigur er en af den norske Almues halv mythiske og eventyrlige Personer fra den nyere Tid*. Ibsen brukte ofte mytiske skikkelser for å kaste lys over eksistensielle og moralske problemer som moderne mennesker strever med. Miljøet i *Peer Gynt* er imidlertid ikke det borgerlige samfunn som i hans senere samtidsdramaer, men det norske bygdesamfunnet på 1800-tallet.

Da jeg som tenåring første gang så *Peer Gynt* på Nationalteateret med Toralv Maurstad som den unge og faren Alfred som den gamle Peer, ble jeg bergtatt. Jeg syntes Peer var en fascinerende blanding av løgner og dikter i et fantastisk morsomt og dypt alvorlig drama. Den gangen mer ante enn forsto jeg hvilken innsikt Ibsen hadde i menneskers liv og væren, en innsikt psykologien først langt senere har kommet frem til. Fortsatt blir jeg forundret over hvor troverdige Ibsens skikkelser er. Gjennom enkle, nesten dagligdagse replikker formidles glimt fra deres liv og væremåter som gjør at vi forstår det motsetningsfylte i deres personlighet og det de strever med, på stadig nye måter. I *Peer Gynt* karakteriserer Ibsen kompleksiteten i Peers personlighet først og fremst gjennom hans forhold til kvinner og gløtt inn til hans barndom.

Solveig-skikkelsen

Solveig er en vakker ung pike som Peer umiddelbart blir betatt av: «Hvor lys! Nei, skulle du sett en slik!» Hun blir også øyeblikkelig fengslet av ham og spør nesten flørtende: «Du er visst den gutten som ville danse?» Men når hun hører at han er 'Peer Gynt', blir hun redd: «Slipp meg!» «Hvorfor?» «Du er så vill!». Peer drikker seg full og kommer nærmest som et troll tilbake og skremmer henne:

«Jeg skal komme for sengen din i natt klokken tolv.

Hører du noen som hveser og freser,

så må du ikke bille deg inn det er katten.

Det er meg, du! Jeg tapper ditt blod i en kopp;

ja, for du skal vite jeg er varulv om natten; -

jeg skal bite deg over lender og rygg – -

Men så slår han om og ber som i angst:

Dans med meg, Solveig!»

Peer forstår ikke Solveigs redsel. Han blir såret, føler seg avvist og utagerer gjennom sitt ville bruderov til fjells med den rike odelsjenta Ingrid. Det som fascinerer Peer ved Solveig utover hennes skjønnhet, er hennes uskyld. Han blir slått av hennes godhet og bønneboken. Men Solveig er ikke bare vakker og ren. Hun er hva Ibsen-forskeren Joan Templeton har kalt *a girl who has a mind of her own*. Sigrid Undset mente Solveig var den mest radikale kvinne i norsk litteratur. Da Peer er lyst fredløs etter bruderovet, kommer Solveig alene på ski opp på fjellet og erklærer sin kjærlighet til ham – selv om

hun ikke vet hva han føler for henne: «Jeg visste ikke trygt hva du åtte; jeg visste kun trygt hva jeg skulle og måtte.» Hun risikerer alt for ham:

«På hele Guds vide jord
har jeg ingen å kalle for far eller mor,
Jeg har løst meg fra alle ...
På skier har jeg rent; jeg har spurt meg frem;
de frittet hvor jeg skulle; Jeg svarte: jeg skal hjem»

Solveig velger den fredløse og blir derved som mange av Ibsens kvinneskikkelser en opprører mot samfunnets lover og konvensjoner. Hun kommer fra en innflytterfamilie, og i motsetning til de kjente kvinnene i Ibsens samtidsdramaer som Nora, Rebekka, Ellida og Hedda er Solveig ikke morløs. Tvert om, det er tydelig at hun er fra en *hel* familie med sterke bånd til hverandre der hun trer inn på Hæggstad-tunet sammen med moren og faren og hånd i hånd med lille Helga. Hun har sannsynligvis opplevd streng, men god og ivaretakende omsorg, og det er sterke gjensidige følelser mellom Solveig og søsteren.

Det er et robust psykologisk funn at kvaliteten på barns relasjoner til viktige personer i oppveksten påvirker deres opplevelse av indre trygghet, utvikling av nysgjerrighet og villighet til å gå ut i verden og knytte seg til andre mennesker. Den som har opplevd god nok omsorg i oppveksten, har gode forutsetninger for å gå inn i gjensidige kjærlighetsforhold.

Forelskelsen i Peer forandrer Solveig. Fra å være en sky og lydige pike fra et kristent hjem blir hun en selvstendig ung kvinne med et dristig livsprosjekt. Hun vil møte livet og kjærligheten uten forbehold. Hun er en ildfull kvinne med mot til å «gå utenom» og våge det få våger.

Hva ser Solveig i Peer?

Ibsen gir tilstrekkelig glimt fra Peers barndom til at vi får et bilde av oppveksten hans og hva slags personlighet den kunne føre til. Særlig utslagsgivende er anekdoten der Åse forteller om presten som kom fra København og ble så imponert over Peers intelligens:

«så at far din ga ham hesten
med en slede til, som takk
for den vennesæle snakk. -
Hå! ja da var allting gildt!»

Med få ord viser Ibsen her hvordan Peer var i sentrum for foreldrenes oppmerksomhet og hvordan den ekstravagante gaven stimulerte hans storhetstanker. Men da Jon Gynt hadde latt gård og grunn forfalle og brukt opp alle pengene, forlot han mor og barn. Fra da av levde Åse og Peer på utsiden av samfunnet og i ytterste fattigdom – både økonomisk, følelsmessig og sosialt. En isolasjon som, betror Åse til Solveig, førte til at hun og sønnen tok tilflukt i eventyr:

«O, vi holdt sammen i nød og ve.
Ja, for du skal vide, manden min drak,
foer byggden rundt med daarskab og snak,
ødte og traadte vor velstand under fod.
Og imens satt jeg og Vesle-Peer hjemme.
Vi visste ikke bedre råd enn å glemme;
En bruker brennevin, en annen bruker løgne;
å, ja! så brukte vi eventyr
om prinser og troll og alle slags dyr.
Om bruderov med! Men hvem skulle tenkt,
de fandens regler skulle i ham hengt?»

Åse fortalte historier for å beskytte seg og Peer fra deres elendighet. Men eventyr var nok også hennes måte å fange Peers beundring på, noe hun i sin ensomhet desperat trengte. Hun fortalte om helter han kunne identifisere seg med og slik fortsette å oppleve seg som stor, kraftfull og ekstraordinær. De lekne fortellingene begynte som vern og trøst for mor og sønn, men endte som næring til Peers talent som skrønemaker og løgner. Først var Åse fortelleren og Peer hennes absorberte tilhører. Etter hvert ble rollene byttet. Ved Åses død er det Peer som beroliger dem begge og fantaserer moren inn i døden. Men han gripes så sterkt av egen diktning at han knapt merker at hun dør.

Slik ble Peer en sjarmerende slyngel, eventyrforteller og drømmer – en mulig kunstner. «Dikt og forbannet løgn» var grunnlaget. Det er måten å bruke ordene på som gjør ham fremragende. Det er hans vitalitet og begavelse Solveig blir betatt av. Hun ser at han var «ættlet til en blinkende knapp på verdensvesten». Men hun ser noe mer – bruderovet. Hun ser Peer som en spennende, seksuell forfører og drages mot ham og vil ha ham. Den Peer Solveig fengsles av, er en sammensatt, kraftfull og sensuell ung mann, men også et skadet menneske. Hans fantasi og fortellerevne gjør ham enestående, men er også hans farligste fiende – den store svakhet i hans karakter. Tilbøyeligheten til løgn frister ham til å gå utenom – være en uansvarlig egoist som står utenfor fellesskapet og ikke er i stand til å bli voksen og ta ansvar.

TRADISJON Hvert år fremføres Peer Gynts musikkspill ved Gålåvatnet. Bildene er fra 2014-oppsetningen og er hentet fra nettsiden peergynt.no.

Ikke gode nok foreldre

Teksten indikerer at hverken Åse eller Jon var trygge foreldre for Peer. Bygdefolket karakteriserer dem som: «Faer hans var fordrukken, og Moer hans er laak. Ja, saa faar en ikke undres paa at Gutten blir et drog». Ingen av foreldrene var personer sønnen kunne beundre; særlig ikke faren som forlot ham som liten. Studier har vist at gutter som har liten grunn til å se opp til fedrene sine, ofte føler seg underlegne og verdiløse. Deres selvfølelse er skjør. De skammer seg, slik Peer skammer seg. Han opplever at bygda baktaler ham og ler av ham:

«Stødt saa flirer de bag ens rygg,
og tisker, saa det tvers igjennem en brænder.
(gaar nogle skridt fra gjærdet og river tankespredt i løvet)
Den, som havde noget stærkt at drikke.
Eller den, som kunde gaa uformærkt. –
Eller den, som var ukjendt. – Noget rigtig stærkt
var bedst, for saa bider latteren ikke»
«Øjekast; sylhvasse tanker og smil.
Det gnissler, som sagbladet under en fil!»

Peer prøver å skjule opplevelsen av skam og underlegenhet gjennom grandiose forestillinger om seg selv som usedvanlig. Slike personer ønsker ikke å være den de egentlig er. De forsøker, som Peer, å skape roller der de kan gjøre inntrykk og bli verdifulle i egne øyne og drømme seg bort som keiser og konge:

«Peer Gynt rider først, og der følger ham mange. – –

Hesten har sølvtopp og guldsko fire.
Selv har han handsker og sabel og slire.
Kaaben er sid og med silke foret...
Peer Gynt rider tvers over havet i høyden.
Engellands prins staar paa stranden og venter.
Det samme gjør alle Engellands jenter.
Engellands stormænd og Engellands kejser,
der Peer rider frem, sig fra højbordet rejser.
Kejseren letter paa kronen og siger»

Alenemoren Åses kjærlighet til Peer er ambivalent. Hun har knyttet sønnen tett til seg, men kaster ham også fra seg. Hun svinger mellom å tilbe og forakte ham: «Han er så glup. Der er ingen ham lik» og «Ingen gjerning er ham for stor», skryter Åse. Men når Peer vil fortelle om sine drømmer: «Bare vent til jeg får gjort, noe – noe riktig stort», møter hun ham med forakt: «Hold din munn! Du er gal i bunn og grunn.» Men hun vet samtidig at sønnen er en seksuelt attraktiv mann og håper han kan få Ingrid, datteren til storbonden på Hæggstad. Hun tar ham i forsvar overfor andre, men kjefter på ham og latterliggjør ham mens bryllupsgjestene hører på. Hun klager over at hun har «slikt svin til sønn» og skjeller ham ut som «din fandens reglesmed; kors og kors, hvor du kan lyve!» og kan ønske «Gid du var blåst som en bytting ut av verden». Peer har rett når han slår fast: «Om jeg hamrer eller hamres, likefullt så skal det jamres». Det ligger både raseri og fortvilelse bak disse ordene.

Motstridende følelser og handlinger har ført til at Åse ikke har vært en trygg base for Peer. Det har lagt grunnlag for en usikker og unnvikende tilknytning til andre mennesker. Peer er både sterkt knyttet til moren og dypt usikker og rasende på henne. Sinnet og unnvikenheten kommer til uttrykk ved at han ikke føler seg hjemme noe sted og ikke tar del i arbeidet på gården, men streifer folkesky og ensom omkring i skogene og på fjellet. På den andre siden viser nærheten til moren seg når han som fredløs risikerer livet for å nå frem til hennes dødsleie.

Peers uansvarlighet og forakt overfor kvinner har røtter i hans skjøre selvfølelse og hans ambivalente forhold til moren. Han har problemer med å gå inn i forpliktende kjærlighetsforhold. Han gjentar det samme mønster: Kaotiske, ikke-personlige seksuelle møter med ulike kvinner, dramatiske forføringer og dramatiske avvisninger – som Peers affærer med den virkelige odelsjenta Ingrid, de fantasipregede seterjentene, den underjordiske grønnkledte og beduiner-høvdingens datter Anitra. Det er ingen plass til gjensidig kjærlighet.

Der er glimt av selvforståelse – som etter møtet med seterjentene der Peer reflekterer over sine eskapader med «galne jenter» og ser sine historier som «Digt og forbannet løgn!». Men straks skyver han innsikten til side og minnes heller barndommens storhetsdager:

«Den rike Jon Gynt holder gilde;
Hurra for den Gyntske ætt!»

«Peer Gynt, av stort est du kommen.
og til stort skalst du vorde en gang!»

Solveig og Peers møte

Når Solveig kommer for å bli hos Peer i hytten inne på storskogen, blir Peer beveget:
«Solveig, du vene, – for å komme til meg?». Han vil ha henne, men kan ikke elske
henne:

«Solveig! La meg se på deg! Ikke for nær!
Bare se på deg! Nei, hvor lys og skjær! . . .
Jeg skal ikke smusse deg. Med strake arme
skal jeg holde deg ut fra meg, du vene og varme.»

Han holder henne på armlengdes avstand, slipper henne ikke inn til seg. Peer kan ha uforpliktende sex med kvinner han ikke bryr seg om. Men han makter ikke å leve ut kjærligheten til Solveig som har berørt ham på et dypere plan. Å elske Solveig ville vært Peers første erfaring med gjensidig og fortrolig kjærlighet. Det blir et kritisk møte. Peer mangler indre styrke til å regulere og integrere kjærlighet, seksuell lyst og forpliktende nærhet og ansvar. Når den grønnkledde truer, har han ikke kraft til å stå imot:

«Jeg kommer igjen hver evige dag.
Jeg glytter på døren, ser inn til jer begge.
Sitter du med jenten på benkefjel,-
Blir du kjælen Peer Gynt, – vil du leke og degge, –
Setter jeg meg hos og krever min del.»

Han klarer ikke å si: «Ja» når Solveig spør: «Kommer du?» Det blir i stedet et lavt:
«Utenom!», mer til seg selv enn til henne. Solveig vil hjelpe ham, men Peer kan ikke ta imot: «Du får vente. Her er mørkt, og jeg har tungt å hente.» Han avviser hennes kjærlighet og hjelp, men forlanger samtidig at hun venter på ham: «Vær tålsom, jente; langt eller kort, – du får vente». Solveig har forlatt alt for å leve med Peer. Men mer fatalt, hun er også villig til å bøye seg for hans brutale befaling: «Ja, vente», bekrefter hun. Helt ulik Ibsens morløse kvinneskikkelser som aldri underordner seg noen mann, protesterer ikke Solveig mot kravet om fullstendig underkastelse. Det får tragiske konsekvenser. Her dør den handlende og uforferdede Solveig, og tilbake sitter bildet på den evig ventende og trofaste kvinnen.

Peer glemmer Solveig. Men glemselen er ikke total. Da Anitra forlater Peer i ørkenen og han klandrer alle kvinner for sin elendighet: «og kvinnene, – det er en skrøpelig slekt!», får han en visjon av hytten han bygde inne på storskogen og Solveig som «lys og smukk, sitter og spinner utenfor i solskinet og synger». For Peer er imidlertid Solveig ikke lenger et menneske. Hun er blitt et symbol eller et bilde på den tålmodige og ventende kvinnen. I selvforsvar har han forvandlet henne til en selvbeskyttende, gåtefull idé om renhet og trofasthet – kvinnen som står bak og kan redde menn. Det er lettere for Peer å ha et idealisert minne om Solveig enn å elske den uredde kvinnen hun opprinnelig var.

Men kanskje har Solveig også en drøm – en drøm jeg tror mange kvinner har. 'En dag, når vi blir riktig gamle, skal vi møte igjen vår ungdoms kjærlighet som vi aldri fikk, og da skal vi elske ham og ta vare på ham til våre dagers ende'. Slik kan Solveig-skikkelsen treffe en lengsel i oss alle og representere ikke bare en maskulin, men også en feminin fantasi.

Det sto kvinner bak ham

Å gå utenom er inngrodd i Peer. Det driver ham vekk fra Solveig, men paradoksalt nok, det redder ham fra den grønnkledde og trollenes rike. Dovregubbens introduserer den endelige riten i overgangen fra menneske til troll:

«I venstre øyet
jeg risper deg litt, så ser du skjevt;
men alt du ser, tykkes gildt og gjevt.
Så skjærer jeg ut den høyre ruten -»,

Da nøler Peer: «Er du drukken?» Dovregubben fortsetter å overtale ham, og Peer slår fast: «Det er galmanns snakk», og undrer seg: «Hør! Si meg, når heles synet igjen til menneskesyn»? Dovregubben svarer: «Ingensinne, min venn.» Da takker Peer nei og prøver å flykte. Men trollene stopper ham og vil drepe ham. I dette kritiske øyeblikket roper Peer: «Hjelp mor! Jeg dør.» Kirkeklokker høres i det fjerne, og Dovregubbens hall kollapser. På tilsvarende måte unnslipper Peer *Den store Bøygen*. Idet Peer holder på å tape for Bøygen, bønnfaller han:

«Skal du redde meg, jente, så gjør det snart!
Glan ikke ned for deg, lut og bøyet, –
Spenneboken! Kyl ham i øyet!»

Mens Peer synker sammen, høres igjen klokkeringing og salmesang. Bøygen svinner til intet og konstaterer i et siste gisp: «Han var for sterk. Der sto kvinner bak ham.» Senere reddes Peer ved å fantasere frem Solveig og hennes bønnebok i den skjebnesvangre tilstanden av oppløsning og galskap i scenen i Dårkisten: «Jeg var i en kvinnes eie en sølvspent bok.» Når den gale Begriffenfeldt vil krone ham til «selvets keiser», svimler det for Peer, og han holder på å miste evnen til å snakke og huske. Da roper han igjen på Solveig før han synker i avmakt:

«Hva skal jeg –! Hva er jeg? Du store hold fast!
Jeg er alt hva du vil, – tyrk, en synder, –
et bergtroll –; men hjelp; – det var noe som brast –!
Jeg kan ikke hitte ditt navn i en hast;
– hjelp meg du, – alle dårers formynder»

Det er neppe tilfeldig at Ibsen plasserer Peer på galehus. Selv moren så på ham som «gal i bunn og grunn». Hans liv er en kamp mot galskap, tomhet og fortvilelse. Hvis Dovregubbens fatale «Et riss i øyet» symboliserer å miste skillet mellom fantasi og

virkelighet, mellom menneskenes og trollenes verden, kan Peers vegring, hans basketak med trollene og hans rop om hjelp til moren og Solveig forstås som hans kamp mot galskap og isolasjon. Jeg er enig med Ibsen-oversetter John Northam i at Peer blir reddet fra sinnssykdom, disintegrasjon og ensomhet og henimot det menneskelige fellesskap gjennom sin skjøre tilknytning til moren og Solveig.

**«Peer forandrer seg fra å være
en egoistisk, ikke-tilknyttet
person til å bli en mann som
prøver å forstå og godta seg
selv»**

Andre, som forfatteren Terje Holtet Larsen, hevder derimot i romanen *Peer Gynt versjonen* at Peer tilintetgjøres i Dårkisten, og at femte akt er en reise i dødsøyeblikket gjennom et hjemløst menneskesinns feberfantasier og virkelighetsvegring. Han tolker siste akt som Ibsens groteske vrengebilde av menneskets søken etter sannhetens mysterium, mens jeg ser den som Peers forsøk på å forstå hva som gikk galt i livet hans.

Peers forvandling

Jeg mener det skjer en endring i Peers personlighet. Han våger den smertefulle reisen innover i seg selv. Det blir også veien henimot andre mennesker. Peer forandrer seg fra å være en egoistisk, ikke-tilknyttet person til å bli en mann som prøver å forstå og godta seg selv og sitt liv, og som søker tilbake til den han svek mest. Utviklingen starter med scenen der Peer sitter og plukker lag for lag av en jordløk mens vi aner Solveigs hytte i bakgrunnen:

«Det var en ustyrlig mengde lag!
Kommer ikke kjernen snart for en dag?
Nei Gud om det gjør! Til det innerste indre
er alt sammen lag, – bare mindre og mindre –«

Han finner ingen kjerne. Ikke før han er villig til å innse og holde fast ved en ny selvforståelse:

«Du gamle Spaamands-Gjøg!
Du er ingen Kejser; du er en Løg.»

Forandringen blir tydeligere når han hører Solveigs sang inne fra hytten og «stille og dødsblek» slår fast:

«En som har husket, – og en som har glemt.
En som har mistet, – og en som har gjemt. –
O, alvor! – Og aldri kan det leges om!
O, angst – H e r var mitt keiserdom»

PEER GYNT (midten) spilles av Eindride Edsvold. De andre på bildet: Mattis Herman Nyquist (Trumpeterstråle/Knappestøperen) og Amina Sewali (Solveig). (Foto: Gisle Bjørneby)

Synet av Solveig vekker ubehag og selvbebreidelser hos Peer. Han innser at han aldri har vært i et meningsfylt fellesskap. Alt han har gjort, har vært forsøk på å skjule egen sårhet. Ved å forkaste Solveig utviklet Peer seg ikke til den person hun så i ham. Igjen rømmer Peer – nedover den samme stien han som ung sprang vekk fra henne. Men forvandlingen fortsetter. Peer løper over en furumo «En skogbrann har herjet. Forkullede trestammer milevidt innover. Hvite tåker hist og her over skogbunnen.» Det er som Peers indre landskap manes frem:

«Aske, skodde, støv for vinden, –
her er nok å bygge av!
Stank og råttenskap for innen;
alt i hop en kalket grav».

Og så kommer stemmene:

«Vi er tanker;
du skulle tenkt oss
Vi er løsen;
du skulle stillet oss!
Vi er sange;
du skulle ha sunget oss!
Vi er tårer,

der ei ble felte
Vi er verker,
du skulle øvet oss!»

Stemmene avslører at Peers alvorligste synder ikke er faktiske synder, men unnlattelsessynder. Tankene han ikke tenkte, ordene han aldri formulerte, tårene han ikke felte, gjerningene han aldri utførte. I forhold til å miste seg selv og ikke ha en indre kjerne er slike unnlattelser mer fatale enn onde gjerninger. Peers forsyndelse overfor Solveig var unnvikelse. Ved ikke å gi seg hen til henne forspilte han både hennes liv og sine egne muligheter.

Igjen forsøker Peer å gå utenom, men blir stoppet av Knappestøperen, som drar den moralske dom over ham: «Deg selv har du aldri vært før; – hva skiller det så om til gagns du dør?» Peer får likevel frist til neste korsvei: «Jeg vil få bevist at jeg var meg selv gjennom hele livet.» Han møter Dovregubben, som ikke kan bekrefte at Peer har vært seg selv, men at han har levd etter trollenes valgspåk: «Troll, vær deg selv nok!»

Det kommer en stillhet og ydmykhet over Peer:

«Så usigelig fattig kan en sjel da gå
tilbake til intet i det tåkete grå.
Du deilige jord, vær ikke vred
at jeg trampet ditt gress til ingen nytte.
Du deilige sol, du har sløset med
dine lysende stenk i en folketom hytte.»

Den gåtefulle slutten

Det er i denne sinnstilstand Peer kommer til Solveigs hytte – står ansikt til ansikt med den mulighet han alltid har ant og lengtet etter, men aldri utholdende holdt fast ved. Da forstår han at livet består av korsveier og valg. Han motstår Bøygens fristelse til å gå utenom:

«Atter og fram, det er like langt.
Ut og inn det er like trangt.
Nei! – Som en vill uendelig klage
er det å gå inn, gå hjem og tilbake.
Utenom, sa'e Bøygen! (hører sang fra stuen)
Nei; denne gang
tvers igjennom, var veien aldri så trang!»

Han bønnfaller Solveig om å fortelle Knappestøperen om hans svik: «Klag ut hvor syndig jeg har meg forbrudt! ... Skrik ut min brøde!». Han mener seg overgitt til Knappestøperen når hun svarer:

«Intet har du syndet, min eneste gutt!
Livet har du gjort meg til en deilig sang.
Velsignet være du at du kom en gang!»

Da stiller Peer i desperasjon det avgjørende spørsmålet:

«Hvor var jeg som meg selv, som den hele, den sanne?
Hvor var jeg med Guds stempel på min panne?»

Og Solveig svarer: «I min tro, i mitt håp og i min kjærlighet.» Først forstår ikke Peer hva dette betyr:

«Hva sier du? Ti! Det er gjøglende ord.
Til gutten der inne er selv du mor!»

Og Solveig forstår på forunderlig vis:

«Det er jeg ja; men hvem er hans fader?
Det er han, som for moderens bønn forlader.»

Det går et skjær av lys over Peer, og han skriker:

«Min moder; min hustru; uskyldig kvinne! –
O, gjem meg, gjem meg der inne!»

Peer klynger seg fast og skjuler seg i Solveigs skjød. – Lang stillhet. – Solen rinner, og Solveig synger sakte:

«Sov du, dyreste Gutten min!
Jeg skal vugge dig, jeg skal vaage.»

Bak huset avbryter Knappestøperen Solveigs sang:

«Vi treffes på siste korsveien, Peer;
og så får vi se om –; jeg sier ikke mer»

Men Solveig synger høyere i dagglansen.

«Jeg skal vugge dig, jeg skal vaage; –
sov og drøm du, Gutten min! «

For meg inneholder denne forunderlige, men vakre slutten håp. Håpet er ikke knyttet til om Solveig har kraft til å frelse Per i religiøs forstand. Håpet ligger i den psykologiske forvandling som er under utvikling hos Peer, og i at Solveig gir ham mulighet til å komme fri fra sin ensomhet og sitt kjerneløse selv. Peers forvandling blir, som Northam påpeker, hverken forklart eller begrunnet. Den blir presentert gjennom overbevisende bilder og symboler, både i replikkene og sceneanvisningene. Det er en forvandling som gjør det mulig for Peer å vende tilbake til Solveig og fellesskapet. Bare i forening med andre mennesker og den kvinnen han elsker, er det mulig for Peer å bli et autentisk selv, skjønt vi undres over hva slags kvinne den Solveig Peer endelig er i stand til å gi seg hen til, egentlig er.

Slik jeg ser det, ender *Peer Gynt* – i likhet med *Fruen fra havet* – i troen på en mulig gjenforening. De mange fortrolige samtalene mellom Ellida og Wangel i *Fruen fra havet* åpner for et gjensidig kjærlighetsforhold «i frihet og under ansvar» (vidunderlig fremført av engelske skuespillere med Griegs Peer Gynt-musikk og Lofotens storslagne natur i den norske filmen *Søvnløs i Lofoten*). Mellom Solveig og Peer skjer det ingen jevnbyrdig gjenforening. Men når Ibsen lar Peer kalle Solveig *mor*, *hustru* og *uskyldig kvinne*, og hun synger en vuggesang for ham, tolker jeg det som et møte mellom den såre lille gutten i Peer og den gode, tilgivende og omsorgsfulle mor i Solveig – en mor slik Åse aldri maktet å være. Som psykolog blir jeg fascinert av den tiltro Ibsen i disse to skuespillene har til den livgivende kraft i det menneskelige fellesskapet.

Svært mange forskere og instruktører er dypt utilfredse med de lykkelige avslutningene på noen få av Ibsens skuespill. De er ikke 'ekte' Ibsen, har flere kritikere hevdet. Svein Sturla Hungnes har for eksempel i over 20 år latt Peer falle alene om ved Gålåvatnet, mens Solveig synger i bakgrunnen; trass i at Ibsen uomtvistelig lar Peer hvile med hodet i Solveigs fang. Derfor var det befriende å se Erik Ulfsbys nye Peer Gynt-forestilling på Gålå i sommer. Ulfsby er tro mot dramatikerens Ibsen og viser oss det skjebnesvangre møtet mellom den ensomme og utstøtte, men fantasirike og totalt uforpliktete drømmeren og kvinneforføreren Peer, og den uredde, forelskede, men altfor hengivende og underkastende Solveig. Han svikter henne, og de lever sine liv alene; han som et egoistisk og farlig troll av en mann. Hun som den trofaste og alltid ventende kvinnen. Men fordi moren og særlig Solveig – de to viktigste personer i Peers liv – elsket

Peer og så hva han var etlet til, kunne Peer bevare en lengsel etter å være i pakt med seg selv og aldri gi opp sin indre «krig med trolde». Hvorvidt Peer får en ny sjanse, lar imidlertid Ibsen stå åpent.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 52, nummer 1, 2015, side 60-69

TEKST

Ellen Hartmann, professor emeritus (UiO), psykologspesialist

+ [Vis referanser](#)

Kilder

Bowlby, J. (1988). A secure base. Clinical applications of attachment theory. London: Tavistock/Routledge.

Hartmann, E. (1997). The Lady from the Sea in a Mythologic and Psychoanalytic perspective. Contemporary Approaches to Ibsen, 9, 133-146. Oslo: Scandinavian University Press.

Hartmann, E. (2004). Ibsen's motherless women. Ibsen Studies, 4(1), 80-91.

Holtet Larsen, T. (2003). Peer Gynt versjonen. Oslo: Kolon Forlag.

Ibsen, H. (1867a). Peer Gynt. I Henrik Ibsens skrifter (2007). Oslo: Aschehoug forlag.

Ibsen, H. (1867b). Brev til Frederik Hegel, 5. januar 1867. I Henrik Ibsens skrifter (2005). Oslo: Aschehoug forlag.

Ibsen, H. (1886). Et vers. Digte, 5. utg. I Henrik Ibsens skrifter (2009). Oslo: Aschehoug forlag.

Kohut, H. (1977): The Restoration of the Self. New York: International University Press.

Northam, J. (1995). Introduction. I H. Ibsen Peer Gynt. A dramatic poem (ix-xix). Translated by J. Northam. Oslo: Scandinavian University Press.

Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. Attachment and Human Development, 7, 349-367.

Templeton, J. (1997). Ibsen's women. Cambridge: Cambridge University press.